

EXPERIMENTELE ONTWERPEN

Almere is groot geworden door zijn experimenteerdrijf. De fysieke en mentale ruimte om de stad steeds weer op vernieuwende en onderscheidende wijze vorm te geven is uniek. Te denken valt aan de grote verscheidenheid aan woonmilieus, de staalkaart aan baanbrekende architectuur en de befaamde landschapskunst. Maar ook innovaties in het onderwijs en de zorg, of op het gebied van duurzaamheid. Het kwam allemaal op in de jaren zeventig en tachtig, de begintijd van Almere. De wil om te vernieuwen heeft al vanaf het prille begin Almere haar identiteit en ruimtelijke kwaliteit gegeven. In Almere is altijd ruimte geweest voor het experiment. Het zit in haar DNA.

Aan de basis van het onderscheidende ruimtelijke karakter van Almere staat de wens om van de stad een woonstad te maken waarin iedereen zich thuis zou voelen. Als een rode draad door de stadsgeschiedenis loopt de verwezenlijking van een gedifferentieerde bevolkingssamenstelling. Met het idee ‘zoveel mensen, zoveel wensen’ is keuzevrijheid geboden: een groot scala aan verschillende woonmilieus met daarin een verscheidenheid aan woningtypen. Het heeft mede geleid tot de diverse bevolking die Almere rijk is. Met een belangrijke rol voor het onderscheidende ontwerp, van de idealistische ambtenaren bij de RIJP tot Nederlands bekendste architecten. Er springen enkele sleutelmomenten en projecten uit die van wezenlijk belang zijn geweest, of representatief zijn voor deze ontwikkeling. Hieronder worden ze toegelicht.

De primeur voor zelfbouw

Het mengen van bevolkingstypen en woonsferen is vanaf de eerste planvorming begin jaren zeventig de ambitie geweest. Typisch voor die tijd is de utopische gedachte om een woonidylle te realiseren bereikbaar voor alle lagen van de bevolking. Uit het woonwensenonderzoek, een vroege vorm van inspraak, bleek echter dat er voornamelijk animo was voor betaalbare eengezinswoningen. In Haven is met de bloemkoolwijken aan deze vraag voldaan. Ook is met bejaardenhuizen zoals De Overloop (1984) voorzien in de behoefte aan ouderenwoningen. Toch is indertijd op kleine schaal ruimte gegeven aan afwijkende woningtypen, met een primeur voor zelfbouw. Twintig jaar voordat Almere particulier en collectief opdrachtgeverschap op grote schaal ging faciliteren. Het begon met enkele percelen langs de Kerkgracht waar geïnteresseerde kopers architectonische vrijheid kregen, zoals op nummer 36 (1979). Een manier van zelfbouw in de traditie van de eeuwenoude Amsterdamse

grachtenpanden. Het project Hoekwiede (1984) betekende de start van het Collectief Particulier Opdrachtgeverschap (CPO). Geheel volgens de tijdsgeest – het gezin werd steeds minder de norm – werd een collectieve woonvorm geïntroduceerd, met een mix aan sociale en vrije huur. En een bijpassende architectuur in opzet en materiaalgebruik: hout en staal als alternatieve materialen.

Experimentele woningbouwprojecten

Almere ontwikkelde zich met experimentele woningbouwprojecten in de eerste decennia tot bouwlaboratorium. In de jaren tachtig vonden de meeste experimenten plaats. Een belangrijke aanzet hierin was de prijsvraag voor fantasievolle ontwerpen, als invulling van een lap grond die de jonge gemeente Almere als cadeau van de RIJP had gekregen. Iedereen kon zich inschrijven. De tijdelijke woningen hoefden niet te voldoen aan de geldende bouwvoorschriften. De Fantasie (1982) en het vervolg De Realiteit (1986) leverden onconventionele architectuur op. Hier werd de aanzet gegeven tot de typologische variatie die de woningbouw vanaf de late jaren tachtig zou kenmerken. Bekende architecten ontwierpen voor zichzelf excentrieke woonhuizen die vanwege de vindingrijkheid in materiaalkeuze, constructie en vormgeving (inter)nationale bekendheid kregen. Almere zette zich landelijk als architectuurstad op de kaart.

De jaren tachtig staan ook bekend als de crisisjaren, met een ingestorte bouwmarkt en schraalheid in de architectuur. De vele experimenten en eclectische architectuur was hier een reactie op. Het was bovendien de overgangperiode van de idealistische jaren zeventig waarin een ideale leefgemeenschap werd nagestreefd, naar de liberale en commerciële jaren negentig en de toenemende individualisering van het wonen. Om het experiment en de diversiteit te stimuleren gaven de zogeheten BouwRai's een architectonische kwaliteitsimpuls aan de woningbouwproductie. Deze buitenexposities kwamen tot stand in een samenwerking tussen de Nationale Woningraad, de Rai, woningbouwcorporaties, marktpartijen en architecten. De eerste editie in een reeks vond plaats in Muziekwijk (1990), met het thema 'Thuis in de jaren negentig. Buitenexpositie over bouwen en wonen in de toekomst'. De architectuur weerspiegelde de sociaal-maatschappelijke en economische veranderingen in die tijd: ontwerpen zoals meerfasewoningen of met vrij indeelbare plattegronden, een grote variatie in kleurgebruik, vormen (cirkels en diagonalen), goedkope en duurzame materialen (aluminium, staal en kunststof) en bouwmethoden (montagebouw).

Innovatie en duurzaamheid

Ook elders in Almere zijn voorbeelden van innovatieve en hoogwaardige architectuur en stedelijk ontwerp te vinden. Door een continue bouwproductie kon de stad telkens weer inspelen op nieuwe mogelijkheden en trends in de bouwwereld. Hiervoor kregen bekende architecten het podium en fungeerde de stad als springplank voor aanstormende talenten. Sprekende voorbeelden hiervan zijn het Stadhuis, ontworpen door Cees Dam (1986) en het politiebureau in Haven (1985), het eerste ontwerp van de inmiddels wereldbepaalde Rem Koolhaas. Ook de gemeente bracht met nieuwe type voorzieningengebouwen kwalitatieve architectuur voort. Gemeenteambtenaren zagen de scholenbouw als proeftuin en realiseerden gezondheidscentra als alternatief voor individuele huisartspraktijken.

Representatief is in dit kader de Voetnoot (1987), naar ontwerp van Tjitte Tigchelaar, waar de bibliotheek en cultureel centrum onder één dak werden gebracht. Een noviteit op het winkelvlak waren de winkelpassages en het doe-het-zelf-centrum 'Doe-Mere' (1988). Met dit onderscheidende winkelaanbod profileerde Almere zich als winkelstad. Om werkgelegenheid te creëren hebben bedrijventerreinen en kantoorgebouwen als De Beurs (1982) een plek gekregen in de gemeente. Op alle mogelijke manieren werd geprobeerd milieuvriendelijk te bouwen, bijvoorbeeld door goede isolatie en duurzame materialen. Ook maakte Almere al vroeg gebruik van een stadswarmtenet, waarbij de restwarmte van bedrijven kon worden gebruikt voor de energievoorziening van woningen. Almere toonde zich een vooruitstrevende stad met deze circulaire maatregelen *avant la lettre*, iets dat nog altijd actueel is.

Kunst

En *last but not least* is in Almere een collectie aan indrukwekkende, (inter)nationaal befaamde landschapskunst te vinden. Vanaf de start is er veel aandacht geweest voor de verfraaiing van het stadslandschap in de vorm van *Land Art*. Kunstenaars lieten zich inspireren door de omgeving, zoals Marinus Boezem deed voor de Groene Kathedraal (1987–1996).

Karakteristieken binnen dit thematische kader:

- De fysieke en mentale ruimte voor experiment, innovaties en nieuwe architectuuropvattingen.
- Een grote diversiteit aan, en keuzevrijheid in woonmilieus en woningtypen.
- Het streven naar een gedifferentieerde bevolkingsamenstelling.
- De eerste voorbeelden van zelfbouw: particulier en collectief opdrachtgeverschap.
- De experimentele woningbouwprojecten die Almere onconventionele architectuur, het predicaat 'architectuurstad' en vernieuwing hebben gebracht.
- De vindingrijkheid in materiaalkeuze, constructie, bouwmethoden en vormgeving.
- De hoogwaardige ontwerpen van (inmiddels) bekende architecten.
- Almere als podium en springplank voor talent in de architectuur.
- De stedelijke overheid als bouwer en gebiedsontwikkelaar, met voorzieningengebouwen als resultaat van innovaties op het vlak van onderwijs, zorg en cultuur.
- De vooruitstrevendheid om milieuvriendelijk te bouwen.
- Het gevoel van vrijheid ('het kan in Almere'), in architectonisch ontwerp, maar ook op woongebied.